

fàcilment altera el timbre de la e de les formes rizotòniques.

ALENAR, 'respirar', del ll. vg. *ALENARE, metàtesi del clàssic ANHĒLARE id. □ 1.ª doc.: S. XIII.

Ja apareix en les *VidesR*, *alenava mot fort* en el ms. B, que potser era la forma de l'original;¹ i diverses vegades en Llull: «aquell cors viu per menjar, beure, *alenar*, sentir calt e fret» (*Merav.* I, 279).² Mot conservat també en oc. ant. *alenar*, fr. ant. *alener*, it. ant. *alenare* id., si bé les llengües germanes avui només en mantenen el derivat fr. *haleine*, it. *alena*, generalment reduït a *lena* (aquest molt vigorós sobretot en el sentit figurat d'embranzida, activitat emprenedora).³ En llatí ANHĒLARE fou alterat vulgarment en *ALENARE, per una metàtesi provocada per la influència del sinònim *halare* (i els derivats *halitus*, *exhalare*), forma vulgar que gairebé podem considerar documentada, ja que almenys ho està el derivat ALENA, en alguna glossa (si bé tramesa imperfectament pel ms., el copista del qual l'alterà per una confusió pseudo-erudita amb l'adjectiu *alienus*) referent als qui pateixen d'ofec, «*anhelitum*: qui per *aliena* laborant» (*CGL* III, 597.38). Altrement és bastant segur que *anhelare* i *halare* tenen en definitiva arrel comuna, i fins que aquell ve d'una lleu variant d'aquest (d'on la insòlita grafia amb *b* darrere *n*) sigui per una combinació amb l'arrel d'*anima*, -*mus*, 'esperit', i abans 'buf', sigui amb un prefix *tar* i *insecur an-*, per més que totes dues explicacions xoquin amb dificultats molt serioses (veg. l'article dels dos verbs en Ernout-M.).

De *anhelare* derivava el llatí clàssic un adjectiu *anhelus* i un substantiu *anhelitus* (cast. ant. *aneldo*), d'on el ll. vg. derivà *anhelitare, generalment amb la metàtesi, que en féu *ALENITARE, sinònim i concurrent de ALENARE (ANHE-): aquell és el que es va conservar en el cast. *alentar* (> port.), i gc. girondí *alenta* id.⁴ i va passar també —amb una evolució fonètica més normal— a *alendar*, que es troba també dialectalment en català i altres parlars hispànics: «sa criatura / no la torcà, / com fa lo ca, / ni-l mirà <a> burça, / com fa la sturça, / ni l'alendà, / com leó fa», JRoig (*Spill*, 5073); «Jhesu Xrist los donà *alé*, e proceheix de aquell que *alenda*», Sant Vicent Ferrer (*Quaresma* 248.100, altre ex. 312.45) (altres exemples en Joanot Martorell i en els *Eximplis e Miracles* compilats per Àg., veg. *DAG.*), avui resta aquesta la forma usual en aranès i en quasi tot el cat. occidental, des de Cardós i Vall Ferrera (1933-4) fins al Baix Segre i el Matarranya; forma que també s'estén des de la Montaña de Santander i Burgos fins al llevant i centre d'Astúries. Per a tot això, veg. *DCEC* I, 107b.

El llatínisme *anhelar* ja apareix algun cop en escriptors medievals, i algun cop amb el sentit propi (*Història Troiana*, fi S. XIV), també amb el figurat de 'desitjar fortament', pel mateix temps (B. Metge, Crònica del Cerimoniós) si bé va estar tan poc arrelat que no el registra cap diccionari fins Lab. 1839. Els seus

derivats *anhel* [Maragall], *anhelós* [V. Català], *anhelant* són encara més recents.

DERIV.: *Alé* [Llull, passim en la forma *alèn*, *DBal.* i *AlcM*, si bé *alé* apareix també en algun text lullà; més exs. dels Ss. XIV-XV en *DBal.*; s'observa que és *alé* i no formes amb -*nd* el que s'usa en llocs on apareix *alendar*, com en l'ex. de St. Vicent Ferrer citat supra, a Tor i Areu de Vall Ferrera, etc.; avui mall. i civ. (PzCabrero), valencià i més o menys general].⁵ *Alenada* [1695, Lacav.; escr. Renaix. des de l'*Atl.*, *DBal.*]. *Alenadis*. *Alenador*. *Alenall*. *Alenós*.

De *alendar*: *alende* —II. ANHELITUS, *ALENITUS—; no és probable que fos usat per Llull, car només el veig en la part de *Blanquerna* transmesa solament per la infidel ed. valenciana de 1521: «cosa que-s deu molt evitar --- la dida --- que sia de mala complexió, ni que tinga corrompuda la calitat ni lo *alende*» (ed. 1914, p. 13; *NCL.* I, 30.23), però sí St. Vicent Ferrer: «a 45 anys los hòmens són vells --- e les dones podrides, que beven lo vinaç, que de tres passes les sentiran que-ls put l'*alende*», «tots se tapaven lo nas: tan fort li pudie l'*alende*!» (*Sermons* I, 219.21, II, 120.8); avui usual sobretot en la frase figurada *no saber alende d'algú* 'no cantar-se'n gall ni gallina': «se'n tornà anar del pòble, y ja no s'ha sabut *alende* d'ell» (MGadea, *T. del Xè* I, 358, i ja id. en I, 226); hi hagué antigament una variant molt més rara *alent* que *AlcM* cita de les *Faules Isòpiques* i, mal llegida, *alenc*, en la trad. de Marco Polo. També el femení *alenda*, ja en el *Ll. de les Dones* d'Eiximenis (*DBal.*), i «si algú ve a vellea --- l'esperit se aflaquéix, l'*alenda* li put, la cara torne rugada», B. Oliver (*Excitatori*, *NCL.* 16), en el *Decameron*, i avui a Tortosa, Montblanc, i sento en el Montsant (Albarca) *no fa una alénda d'aire* (1935). *Alendador* [1488]. En el Matarranya s'usa *eixalendar* (*ajšalendá*) per 'alenar' (Bellmunt de Mesquí, 1936, J. G. M.), forma que ha tingut alguna prolongació més enllà de la frontera lingüística en un hapax *ensaneldar* del S. XIII (en el castellà de les *Partidas*) i ast. or. *asaliendar* (*DCEC* I, 107b37).

De *alens* és deformació, amb innovació semàntica, el mall. *fer es darrers alems* 'morir-se', 'apagar-se', o simplement *fer ets alems* (*DAG.*), que MSoliver combinava amb *badayar*: «avuy badayen y fan els *elèms* y van a morir per a sempre» (*Obres* v, 198; i ja en PdA. Penya); a Menorca *fer un alem* 'aturar-se una curta estona de caminar o treballar', singular secundari; el canvi de -*ns* en -*ms* no deu ser degut a influència d'*oremus* (*AlcM*) sinó simplement al fet que en mallorquí -*ms* es redueix (vulgarment almenys) a -*ns* (el mateix dicc. dóna en aquest mot la pronúncia *elèns* o *lèns* a Manacor i altres punts de Mallorca); ultracorrecció afavorida per la influència d'*extremis* i, entre els cultes, per la d'*elements* (cf. la grafia *elèms* en Penya i en Oliver): *fer l'extrem* «donar el peix les darreres boquejades», «los estremes que jo passí aquella hora que-m morí» (*Venturós Pelegrí*), «fins al darrer estrem de la mort» (*Comalada*), cites d'*AlcM*.

¹ Traduint «concito gradu --- interclusos anhelitus ---», ed. Grasse, 664.36. El ms. P, generalment